

**Nacionalni principi
tranzicione pravde za
grupe žrtava**

Preambula

Mi, grupe žrtava sa Kosova **u želji** da kreiramo smislene i održive procese tranzicione pravde usmerene na žrtve na Kosovu i u širem regionu, **prepoznajemo**:

- patnje, teškoće i nepravde koje su pretrpele žrtve prošlih sukoba širom regiona,
- duboke rasepe koji su izazvali podele u našim zemljama kao i u regionu zapadnog Balkana,
- hitnu potrebu da se:
 - » naknadi zlo koje su pretrpele sve žrtve u regionu, i
 - » zacele podele iz prošlosti koje i dalje pogađaju naš region,
 - » uspostave garancije da se spreči ponavljanja sukoba i patnji koje donosi.

Odlučni da zaštitimo dostojanstvo svih žrtava i preživelih iz naše bolne prošlosti i da uvek delujemo u njihovom najboljem interesu.

Zabrinuti zbog još uvek prisutnog maltretiranja žrtava i preživelih i političkih manipulacija iz prošlosti, **konstatujemo**:

- da se ne čuju dovoljno glasovi žrtava iz marginalizovanih grupa, posebno manjina, žena i mladih,
- dominaciju jednostranih narativa i prevladavanje zapaljive retorike, i
- stalno prisutan potencijal za dalje nasilje i sukobe.

Zato usvajamo ove principe kako bismo usmeravali uspostavljanje procesa tranzicione pravde usmerenog na žrtve na nacionalnom i regionalnom nivou, i:

Obavezuje se da primenimo ove principe i poštujemo u njima oličene vrednosti i osećanja tako da sigurno posluže interesima žrtava i preživelih i sačuvaju ih od povređivanja.

Pozivamo političke i javne aktere da poštuju ove principe i podrže u njima nabrojane vrednosti i standarde.

Obavezuje se da, sledeći te principe, postupamo sa dužnom pažnjom, profesionalno i transparentno, i

Ohrabrujemo političke i javne aktere da postupaju slično kada se bave prošlošću, a posebno u odnosu na njihov diskurs i postupke u odnosu na žrtve.

Ne promovisati javni diskurs zasnovan na jednostranim narativima

Narativ koji se odnosi na nasleđe rata mora biti izgrađen na osnovu **dokaza i činjenica, nepristrasan i inkluzivan**. Narativ rata je narativ svakog, tako da svako mora učiniti svoj deo kako bi se rat shvatio i zapamtio na pravi način, uvažavajući svaku žrtvu bez razlike. To treba da počne od žrtava i njihovih predstavnika a da se zatim nastavi sa nadležnim institucijama i zainteresovanim stranama.

Svaku žrtvu treba prepoznati kao takvu

Patnja svake žrtve rata mora biti priznata i uvažena, a na Kosovu to, nažalost, nije slučaj. Sve grupe nastoje da umanje patnje i gubitke onih drugih. Ali svaka žrtva jeste žrtva, zbog čega porodice i predstavnici žrtava ne bi smeli kalkulisati brojevima izgubljenih života ili etničkim poreklom žrtava. Time što nećemo da budemo pristrasni i jednonacionalni, **odajemo počast svakoj pojedinačnoj žrtvi**, dok objedinjavanje svih žrtava bez ikakve diskriminacije dodatno **osnažuje** žrtve, preživjele i njihove porodice.

Rodno osetljiv pristup u procesima tranzicione pravde

U procese izgradnje mira **treba svakako uključiti žene**. Jednako postoji i potreba za rodno osetljivim pristupom tranzicionoj pravdi, kako bi svaki proces bio što inkluzivniji. Štaviše, neophodno je ostvariti ravnopravnost, posebno u predstavljanju grupa žrtava, što znači da učešće žena ne treba da postoji ne samo na nivou učešća već suštinski, na nivou **vodećih uloga u suočavanju sa procesima iz prošlosti**. Osim toga, žrtve seksualnog i rodno zasnovanog nasilja, korišćenog kao oružje rata, zahtevaju da se prekine stigmatizacija i uvedu konkretni rodno osetljivi programi i usluge, pri čemu će **ravnopravnost i prihvatanje pogodovati naročito ženama**.

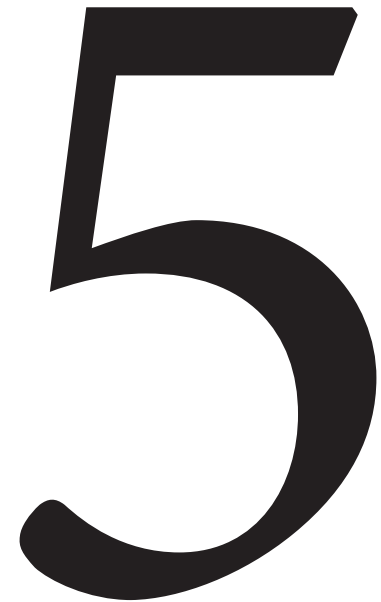
Inkluzivna memorijalizacija i dokumentovanje prošlosti

Većina žrtava seća se i obeležava događaje samo iz svoje, monoetničke, perspektive, u jednostran i pristrasan pristup. Javno pamćenje koje obuhvata i dokumentaciju, memorijalizaciju, komemoraciju i druge oblike javnog sećanja treba da **pripada svim zajednicama koje žive na Kosovu bez ikakve diskriminacije** u smislu kategorije i etničke pripadnosti žrtava.

Intenzivirati zajedničke akcije zagovaranja prava grupa žrtava zarad zajedničkih ciljeva i težnji

Za sada su retke situacije u kojima grupe žrtava zajednički formulišu svoje potrebe i zahteve, postoji osećaj da su podeljene i da ne shvataju važnost **zajedničkog nastupanja**, kao moćnog alata za obraćanje institucijama i društvu u celini. Nema njihove uključenosti kao ni inkluzivnih akcija u javnom zagovaranju. Potrebno je sprovesti **zajedničke akcije zagovaranja** kako bi **stvaranjem pritiska javnosti** svoje pitanje uveli u institucije.

Nema instrumentalizacije grupa žrtava

Vrlo često, politički akteri eksploatisali su različite organizacije i grupe žrtava za neke svoje male koristi. Predstavnici organizacija žrtava moraju postupati **odgovorno** kad zastupaju interese grupa žrtava tako što će izbegavati sve potencijalne manipulacije spoljnih činilaca, jer to nanosi štetu po njihovu reputaciju i rad u korist žrtvava. Štaviše, svaka akcija ili inicijativa grupa žrtava mora biti **transparentna i inkluzivna**, tako da žrtve i njihove porodice ostanu uključeni i pravilno informisani o svakom procesu koji se odnosi na njih kao žrtve.

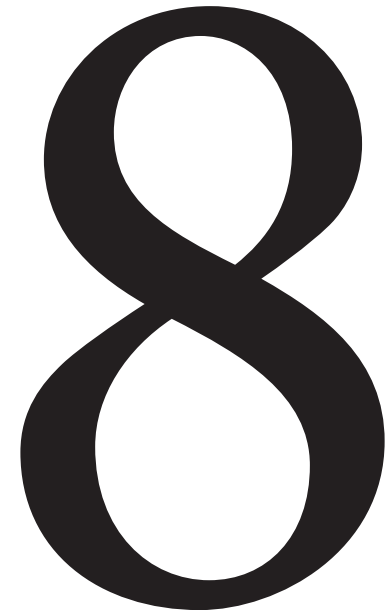
Svi procesi tranzicione pravde i suočavanja sa prošlošću su usmereni na žrtve

Kad se odnose na žrtve, u **središtu** svih aktivnosti i inicijativa suočavanja sa prošlošću treba da budu upravo žrtve. Njihovo učešće, ne treba posmatrati samo brojčano jer je **njihov doprinos suštinski** u svim procesima suočavanja sa prošlošću. Nijedan takav proces ne može se planirati bez **učešća i pristupa usredsređenog na žrtve**.

Dostojanstvo svih žrtava se mora poštovati

Prema svim žrtvama treba postupati uz **saosećanje i poštovanje njihovog dostojanstva**. Organizacije žrtava treba da se prema svim grupama žrtava ponašaju korektno i da budu svesne osetljivosti i uvažavaju njihovu patnju, kako bi uklonili stigmatu i postojeće predrasude. Svaka žrtva zahteva **odgovornost, priznanje i obeštećenje** za pretrpljene patnje time što će njena ličnost i **dostojanstvo biti postavljeni u središte** suočavanja sa dešavanjima iz prošlosti.

Zaštita identiteta i privatnosti žrtava

Među određenim grupama žrtava vlada bojazan da bi se njihove sudbine mogle javno objaviti i da bi im lični integritet mogao biti ugrožen objavom identiteta. Moraju se preduzeti **mere zaštite privatnosti**, naročito pojedinaca koji govore šta im se dogodilo u ratu. Ako žrtve ne daju pristanak, njihov **identitet se mora zaštititi po svaku cenu**, što znači da se ne sme obelodaniti bez prethodnog pristanka. Pravo na privatnost je kvalifikovano i osnovno pravo i treba ga poštovati kao takvo.

Promovisati prava žrtava i pravdu jednaku za sve

Važno je prepoznati žrtvu kao osobu koja uživa **prava i privilegije**, te da se nikome ne smeju uskratiti prava priznata u zemlji u kojoj živi. Organizacije žrtava treba da **priznaju i promovišu prava** žrtava bez ikakvog aspekta diskriminacije, dakle u skladu sa međunarodnim konvencijama i praksom. Prava kao što je pravo da se sazna sudbina žrtava i njihovih porodica, pravda jednaka za sve i isplata reparacije, trebaju se promovisati u jednakoj meri.

10

Obezbediti integritet u postupanju i međusobno poverenje

Vrlo je bitno da organizacije i njihovi predstavnici deluju **etički i izgrade međusobno poverenje**, tako da se tek nakon uspostavljanja poštenog odnosa sa žrtvama **poveća** njihova **uključenost** u procesima tranzicione pravde. Opšte je poznato da šira javnost stigmatizuje žrtve i da žrtvama nedostaje neko dostojan poverenja da ih predstavlja, zbog čega su zaplašene i nespremne da istupe i obrate se nadležnim organizacijama ili institucijama.

Poboljšana saradnja i uključenost organizacija žrtava

Organizacije i zastupnici žrtava treba da stvore **okruženje** prihvatanja i **saradnje** za sve članove porodica žrtava, iz različitih zajednica. Organizacije žrtava moraju izbrisati razlike među njima, prvo među organizacijama unutar iste grupe žrtava koje potiču iz svih zajednica, a zatim razlike unutar opšte grupe žrtava. To se postiže **boljim uzajamnim razumevanjem, prihvatanjem i saradnjom svih.**

12

Pravo na pravno sredstvo za sve žrtve

Svaka žrtva ima pravo na delotvorno **pravno sredstvo, uključujući rehabilitaciju i reparaciju**, jer su kao žrtve pretrpele psihičke, fizičke, emocionalne povrede i kršenje osnovnih ljudskih prava. Grupe žrtava moraju insistirati na **mehanizmima rehabilitacije, programima reparacije** i merama koje uključuju holistički i **integrisani pristup** specijalizovanim službama. U praksi, zakon treba da se sprovodi sveobuhvatno prema **svim žrtvama** različite etničke pripadnosti.

13

Informisanost svih žrtava o njihovim pravima

Žrtve treba **kontinuirano informisati** o njihovim ulogama i pravima, u svakom postupku koji ih se tiče. Treba im pružiti relevantne informacije i postarati se da shvate takve informacije, svoje uloge i prava koja im pripadaju. Pored toga, treba im dati bitne detalje, ako je potrebno neko pojašnjenje.

14

Nema kolektivnog optuživanja ni pripisivanja ratnih zločina

Za žrtve i njihove porodice veoma je važno **boriti se protiv nekažnjivosti** i uporno tražiti i zahtevati da se počinioci ratnih zločina privedu pravdi i **odgovaraju**. Ovde je veoma bitno da se za te zločine ne okrivljuju cele etničke grupe ili zajednice ili njihovi delovi. Zločini se moraju pripisati pojedincima ili institucijama koji su ih počinili ili naredili, tačno onako kako to podrazumeva krivična odgovornost. **Zločini se ne smeju kolektivno pripisivati** etničkoj zajednici jer to sprečava stvaranje bezbednog okruženja za sve građane koji žive na Kosovu.

15

Borba protiv govora mržnje i njegovo ukidanje

Predstavnici grupa žrtava i dalje koriste govor mržnje koji vrvi nacionalizmom i pristrasnim diskursom shodno etničkoj pripadnosti ili veličini gubitka. Govor mržnje **ugrožava normalno i demokratsko funkcionisanje društava**, a postupci u kojima je govor mržnje uperen prema nekoj grupi ili žrtvi može dovesti do eskalacije situacije među njima, sa akcentom na podsticanje diskriminacije. Svaki gubitak i svaku žrtvu treba **uvažiti i poštovati kao takvu**.

16

Ovaj projekat je zajednička inicijativa koju na Kosovu, u Srbiji i Severnoj Makedoniji sprovode Mirovni pokret PAX, Međunarodni centar za tranzicionu pravdu (ICTJ), Integra, Nova društvena inicijativa (NSI), Građanske inicijative (CI) i Akcija za mir (PA), uz podršku Evropske unije.

Građanske inicijative: Građanske inicijative su organizacija civilnog društva koja već 25 godina radi na edukaciji građana o njihovim pravima, demokratiji, civilnom društvu, i o tome kako da budu aktivni i ravnopravni građani u donošenju odluka koje utiču na njihove živote. Vizija Građanskih inicijativa je pravedno društvo građana, svesnih svojih dužnosti i uloga, društveno aktivnih i glasnih građana, u stalnom dijalogu sa otvorenom i odgovornom državom. <https://www.gradjanske.org>

Međunarodni centar za tranzicionu pravdu (ICTJ): ICTJ radi rame uz rame sa žrtvama, kako bi bile prepoznate i obeštećene za masovna kršenja ljudskih prava, kako bi odgovorni za to odgovarali, kako bi se demokratske institucije reformisale i izgradile, kao i sprečilo ponovno nasilje ili represija. <https://www.ictj.org>

Integra NGO: Misija Integre je da pomogne razvoj Kosova, posebno u kontekstu ljudskih prava i integracije, kroz promovisanje priča i rad sa marginalizovanim zajednicama, doprinoseći tako demokratskim procesima i izgradnji poverenja i mirnog suživota. <https://www.ngo-integra.org>

Nova društvena inicijativa (New Social Initiative – NSI): NSI je organizacija civilnog društva koja osnažuje nevećinske zajednice u učestvovanju u društvenom i institucionalnom životu Kosova, i produbljuje poverenje između zajednica, pružajući im podršku u bavljenju prošlošću, i normalizaciji odnosa između Kosova i Srbije. <https://www.newsocialinitiative.org>

Peace Action (Mirovna Akcija): Mirovna akcija je neprofitna organizacija aktivista koja radi na izgradnji mira i promovisanju kulture nenasilja, putem iniciranja i negovanja konstruktivnog dijaloga, suočavanja sa prošlošću, integrisanom edukacijom i regionalnom saradnjom. <https://mirovnaakcija.org>

PAX: PAX je najveća mirovna organizacija u Holandiji. Rade na tome da zaštite civile od ratnih dejstava, prekinu oružano nasilje i izgrade inkluzivni mir. Deluju u konfliktnim područjima širom sveta, zajedno sa partnerima i ljudima koji, kao i oni, veruju da svi imaju pravo na dostojanstven život u mirnodopskom društvu. <https://www.paxforpeace.nl>

Ova publikacija je nastala u okviru projekta “**Jačanje inkluzivnih glasova žrtava, transformisanje narativa**”, uz finansijsku podršku Evropske unije. Njen sadržaj je isključiva odgovornost projektnog konzorcijuma i ti stavovi ne odražavaju nužno stavove Evropske unije.